

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ
ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЛІБЕРТАРІАНСТВА
HISTORY OF FORMATION AND PERIODIZATION DEVELOPMENT
OF LIBERTARIANISM

У статті розкрито історію становлення лібертаріанства, здійснено періодизацію його розвитку. Основна ідея лібертаріанства полягає в недопущенні втручання держави в економіку та соціальний розвиток. Встановлено, що термін «лібертаріанство» вперше почав використовувати американський політик, засновник Фонду економічної освіти Леонард Рід, який проголосив себе лібертаріанцем. Виявлено, що ідеї лібертаріанства взяли на озброєння французькі анархісти та мінархісти, які вважали, що функції та повноваження держави повинні бути мінімальними, обмежуючись захистом свободи й власності кожного громадянина. Визначено, що лібертаріанство є основою сучасної економічної та політичної думки, пропагуючи закони індивідуалізму, приватної власності, капіталізму, рівності. Аналіз та історичний розвиток ідей лібертаріанства дали змогу обґрунтувати можливості її застосування в аспекті економічних, соціальних та політичних процесів.

Ключові слова: економічна теорія, лібертаріанство, національна економіка, безпека, потенціал, державне регулювання, оцінювання, ефективність.

В статтє раскрыта история становления либертарианства, осуществлена периоди-

зация его развития. Основная идея либертарианства заключается в недопущении вмешательства государства в экономику и социальное развитие. Установлено, что термин «либертарианство» впервые начал использовать американский политик, основатель Фонда экономического образования Леонард Рид, который провозгласил себя либертарианцем. Определено, что идеи либертарианства взяли на вооружение французские анархисты и минархисты, которые считали, что функции и полномочия государства должны быть минимальными, ограничиваясь защитой свободы и собственности каждого гражданина. Определено, что либертарианство, является основой современной экономической и политической мысли, пропагандируя законы индивидуализма, частной собственности, капитализма, равенства. Анализ и историческое развитие идей либертарианства позволили обосновать возможности ее применения в аспекте экономических, социальных и политических процессов.

Ключевые слова: экономическая теория, либертарианство, национальная экономика, безопасность, потенциал, государственное регулирование, оценивание, эффективность.

УДК 330.366

Пилявський Ю.М.

аспірант

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Pyliavskiy Iulii

Uzhgorod National University

Libertarianism, is the basis of modern economic and political thought, advocating the laws of individualism, private property, capitalism, and equality. As a rule, most libertarians stand for the human right to make with themselves and their property whatever, until it interferes with the implementation of a similar right by others. According to libertarian ideology it turns out that economic freedom is possible only on the basis of the formation of a more equal and just society. The political philosophy, called libertarianism, argues that the basis of social justice can only be to create the conditions under which each person is the master of his life, and therefore she should be given the maximum possible freedom, limited by the freedom of others. All the good or evil received by the individual, he receives as a result of exchange or retaliation, and therefore even the very posing of the question of a fair distribution is erroneous. Morally justified only the existence of a minimum state, limited to protecting individuals from deceit and violence. Any other state, with more powerful powers and, especially, the welfare state, which envisages redistribution, inevitably tends to violate human rights. The article reveals the history of the formation and periodization of the development of libertarianism, the main idea of which is to prevent state intervention in the economy and social development. It has been established that the term "libertarianism" first began to be used by an American politician, the founder of the Foundation for Economic Education, Leonard Reed which proclaimed themselves libertarians. It was revealed that the ideas of libertarianism were adopted by French anarchists (in the sense of "anarchist") and minarchists, who believed that the functions and powers of the state should be minimal, limited to protecting the freedom and property of every citizen or person in the state. It is determined that libertarianism is the basis of modern economic and political thought, promoting the laws of individualism, private property, capitalism, equality. Analysis and historical development of the ideas of libertarianism allowed us to substantiate the possibilities of its application in the aspect of economic, social and political processes.

Key words: economic theory, libertarianism, national economy, security, potential, government regulation, evaluation, efficiency.

Постановка проблеми. В суспільній думці концепція економічної свободи формувалась поступово. З розвитком інституту держави розширювались її функції та зростали потреби. Змінювались також уявлення про те, як треба вести господарство, а також про місце та роль держави в суспільстві та економіці. Розуміння цього логічно перебувало у взаємозв'язку з осмисленням поняття економічної свободи. У світовій економічній науці виділяють два основних напрями, а саме неолібералізм (соціальний лібералізм) та неокласичний лібералізм (неокон-

серватизм). Така співзвучність у назвах привела до плутанини, тому остаточною назвою «лібертаріанство» встановилася в кінці ХХ століття. За своїми ідейними поглядами лібертаріанці виступають за право людини розпоряджатися собою та своєю власністю як завгодно, але виключно до того часу, поки це не заважає здійсненню аналогічного права іншими [1].

Сучасні підходи до управління та розвитку національного господарства базуються на недопущенні лібертаріанців до втручання в діяльність держави, зокрема її економіку та соціальний розвиток.

Виключні форми в економіці становлять питання оподаткування, а в соціальній сфері – питання збереження власності та життя (грабіж тощо). Однак навіть ці функції держави можуть бути обмеженими, наприклад захист громадян від насильства може здійснюватися приватними охоронними фірмами, а допомога малозабезпеченим верствам населення може здійснюватися на засадах благодійності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед учених, які займалися вивченням теорії лібертаріанства та їх соціально економічних підходів, варто виділити таких, як Дж. Актон, Д. Боуз, Б. Дубсон, С. Максимець, П. Рябов, Т. Пейн, А. Сміт, Ф. Хайек. Питання економічної свободи вивчаються мислителями здавна. Кожна епоха й кожна нова течія суспільної думки пропонували різні її трактування та тлумачення. Різні аспекти економічної свободи є загальнотеоретичним питанням. Невирішеними нині є питання історичного розвитку ідей лібертаріанства та синтезування праць вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме економістів та філософів. З позицій цілісності та єдності це наукове дослідження не тільки необхідно з теоретичної точки зору, але й має велике значення для практики здійснення економічних реформ в Україні.

Постановка завдання. Мета статті полягає у відстеженні ідей лібертаріанства, розгляді історії їх становлення та періодизації розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для того щоби виявити специфіку лібертаріанства як напрямку суспільно-економічної думки, необхідно простежити еволюцію розвитку та спадкоємність основних ідей лібертаріанства, а також оцінити їх з позицій сучасних уявлень про розвиток ринкової економіки.

Лібертаріанство (англ. *libertarianism*; від лат. *Libertas* – «свобода») не є науковою школою у звичайному розумінні, а являє собою набір політичних рухів та філософських течій. В енциклопедії «Britannica» лібертаріанство називають «політичною філософією, яка приймає індивідуальну свободу як основну політичну цінність» [2]. У деяких публікаціях лібертаріанство трактують як суспільно-політичну філософію, в основі якої лежить заборона на будь-який прояв насильства.

Для кращого розуміння сутності лібертаріанства розглянемо його еволюцію, історію становлення та здійснимо періодизацію розвитку. Ключові поняття лібертаріанства розвивалися протягом багатьох століть. Перші згадки цих ідей можна знайти в Стародавньому Китаї, Греції та Ізраїлі. Вони почали розвиватися у щось схоже на сучасну лібертаріанську філософію в роботах таких мислителів XVII і XVIII століть, як Джон Локк, Девід Юм, Адам Сміт, Томас Джефферсон і Томас Пейн.

Поняття «лібертаріанець» вперше з'явилося в есе англійського історика, політичного письменника та філософа Вільяма Белшама (1752-1827 роки) «Про свободу і необхідність» (1789 рік). Термін

був похідним від слова «свобода» (англ. *Liberty*) і позначав прихильників філософської доктрини «свободи волі». У своєму есе В. Белшам використовував термін «лібертаріанець» під час обговорення свободи волі, на противагу «необхідним» (або детерміністським) поглядам, засудив ідеї, які він приписував лібертаріанству, та протиставив їм релігійний детермінізм [4].

У сучасному значенні цей термін вперше почав використовувати американський політик, засновник Фонду економічної освіти Леонард Рід, який у 1940 роках проголосив себе лібертаріанцем. Слідом за ним багато прихильників особистої та економічної свободи також стали називати себе лібертаріанцями, щоби відрізнити себе від лібералів, під якими у США та деяких інших країнах від XX ст. розуміють прихильників особистої свободи та державного перерозподілу ресурсів (зокрема, «Нового курсу» Ф.Д. Рузвельта), включаючи соціал-демократів та помірних комуністів. Проте багато прихильників лібертаріанських ідей не називають себе лібертаріанцями, наполягаючи на традиційному позначенні своєї ідеології («лібералізм») або визначаючи себе як класичних лібералів. Інші вважають подібну прихильність старим термінам помилковою, що вносить плутанину в політичну картину сучасного світу й заважає поширенню та розумінню лібертаріанських ідей [4].

Прихильники лібертаріанства розглядають особистість як основну одиницю соціально-економічного аналізу, адже виключно фізичні особи вибирають та несуть відповідальність за свої дії. Лібертаріанська думка підкреслює гідність кожної людини (особистості), що тягне як права, так і відповідальність.

У другій половині XIX століття термін «свобода» (фр. *Libertaire*) взяли на озброєння французькі анархісти у значенні «анархіст». У 1858 році Жозеф Дежак почав видавати у США газету «Le Libertaire, Journal du Mouvement Social». У 1880 р. на конгресі в Гаврі анархо-комуністи також використали цей термін.

Анархізм остаточно сформувався та самоідентифікувався у 1830-1840 роках у боротьбі та полеміці з лібералізмом і державним соціалізмом. Якщо перший підкреслював значення політичної свободи громадянина (визнаючи необхідність збереження хоча й гранично мінімізованої держави), то другий виступав за соціальну рівність, вважаючи інструментом її здійснення тотальну державну регламентацію [5].

У кінці XIX століття зростанню популярності анархізму сприяло введення спрямованих проти нього обмежень на свободу друку у Франції після теракту 1893 року. В результаті анархісти почали широко використовувати фр. «libertaire» як евфемізм (пом'якшений вислів) замість слова фр. «anarchiste». У 1895 році була заснована газета «Le Libertaire». Згодом «лібертаріанство» та «анархізм» стали синонімами, поклавши початок терміна «лібертарний соціалізм» [3].

«Батьком анархізму» нерідко називають видатного французького мислителя П'єра Жозефа Прудона (1809-1865 роки). З його ім'ям пов'язані самоідентифікація анархізму, розроблення його основних соціальних ідей та їх поширення в масах. Він розвинув та популяризував анархічний світогляд. У поглядах П.Ж. Прудона, як і в його житті, поєднувалося чимало суперечливих рис. Відстоюючи індивідуальну свободу, П.Ж. Прудон водночас виступав проти жіночої емансипації. П.Ж. Прудон був противником державного насильства в будь-яких формах. Завданням соціалізму у XIX столітті П.Ж. Прудон вважав досягнення реальної соціальної рівності і забезпечення реальної свободи, тобто подолання влади держави над людиною. Він говорив: «Я не пропоную ніякої системи; я вимагаю знищення привілеїв і рабства, я хочу рівноправності <...> Надаю іншим дисциплінувати світ» [5]. П.Ж. Прудон стверджував, що політична свобода неможлива без економічного забезпечення та без децентралізації управління. «Те, що називають в політиці владою, аналогічно і рівноцінно тому, що в політичній економії називають власністю; ці дві ідеї рівні одна одній і тотожні». Будучи противником ринкової економіки та необмеженої конкуренції, П.Ж. Прудон не прагнув замінити їх державно-соціалістичною казармою та тотальною регламентацією. Ґрунтуючись на принципі рівноваги, П.Ж. Прудон відстоював і права суспільства, і права особистості, заперечуючи як егоїстичні, так і деспотичні крайності. Щоб уникнути їх, французький анархіст рекомендував зруйнувати державну владу та соціальну ієрархію, замінивши їх добровільним союзом вільних особистостей, громад і місцевостей. «Суспільство треба розглядати не як ієрархію посад і здібностей, а як систему рівноваги вільних сил, де всім гарантовані однакові права, з умовою нести однакові обов'язки, рівні вигоди за рівні послуги. Отже, ця система істотно заснована на рівності і свободі, вона виключає будь-яку пристрасть до багатства, рангів і класів» [5].

Від анархізму походить анархо-капіталізм. Його ще називають анархізмом вільного ринку, ринковим анархізмом, анархізмом приватної власності. Він є політичною філософією, яка виступає за ліквідацію держави на користь індивідуального суверенітету в рамках вільного ринку. Прихильники цього руху вважають, що в анархо-капіталістичному суспільстві правоохоронні органи, суди та всі інші служби безпеки надаватимуться конкурентами, що фінансуватимуться з приватних джерел, а не шляхом оподаткування, а гроші будуть надаватися в приватному порядку й на конкурсній відкритій ринковій основі. Отже, особиста й економічна діяльність має регулюватися приватним законом, а не політикою.

Філософія анархо-капіталізму сформульована в середині XX ст. американським економістом, представником австрійської школи економічної думки,

лібертаріанцем Мюрреєм Ротбардом (1926-1995 рр.). У широкому сенсі анархо-капіталізм розуміється як філософське й політекономічне вчення, засноване на ідеї верховенства влади особистості та неприпустимості примусу чи обману. На його думку, право виникає з приватної власності та необмеженої свободи укладення контрактів між суверенними особистостями, які наділяються верховною владою. Анархо-капіталізм заперечує державу як несправедливого монополіста й виступає проти його фінансування через податки та збори, а також взагалі проти будь-якого втручання держави в суверенні питання особистості або підприємницьку діяльність. Прихильники вчення прагнуть до забезпечення захисту особистої свободи та приватної власності без участі держави, за допомогою приватних підприємців та підприємств (організацій), які будують свою діяльність на мотивах отримання прибутку. Деякі дослідники вважають анархо-капіталізм вищою фазою лібералізму (ультралібералізм), дехто – радикальним лібералізмом [6].

Наступним відгалуженням від «початкового» лібертаріанства є мінархізм (англ. *Minarchism*; від лат. *Minimus* – найменший + грец. *Ἄρχη* – «початок, влада»). Це є вченням про те, що функції та повноваження держави в економічних процесах та суспільному житті повинні бути мінімальними, обмежуючись захистом свободи й власності кожного громадянина [8]. Американський учений, автор «Нового лібертарного маніфесту» (1980 рік), представник політичної філософії С. Конкін визнає перемогою досягнення суспільством вільного економічного ринку, в якому всі відносини між людьми будуються на добровільному обміні. У новому маніфесті він виклав своє бачення функціонування майбутнього лібертаріанського (вільного) суспільства, а також приклади наявних сірого й чорного ринків. Мінархісти пропонують модель держави, функціями якої є надання громадянам військових, поліцейських та судових послуг, що захищають їх від агресії, крадіжок, порушення контрактів, шахрайства, й гарантування дотримання законів про власність. Роберт Нозік у книзі «Анархія, держава та утопія» стверджував, що тільки мінімальна держава, обмежена вузькими функціями захисту від агресії, шахрайства, крадіжки, може бути виправдана, якщо вона не порушує права людей [10]. Класичним прикладом такої форми держави є Британія XIX століття, яка була описана істориком Чарльзом Тауншендом [11]. Мінархісти вважають оподаткування допустимим за умови, що податків збирається не більше, ніж необхідно для правоохоронної, оборонної та загальноадміністративної діяльності держави.

Мінархізм і класичний лібералізм – це різні соціально-економічні течії. Співвідношення мінархізму та класичного лібералізму можна коротко охарактеризувати за такими пунктами, як антимонополізм, приватні грошові системи, ринковий відбір та інфор-

маційна симетрія, контрактна свобода, розмір державного сектору в економіці.

Питання, що виникають як із загального розвитку економічної науки, так і з загального розвитку людства, приводять до глибинних відмінностей між класичним лібералізмом та мінархізмом. Строго кажучи, класичний лібералізм відповідає навіть сучасним лейбористам, які у своїх гаслах підтримують «допомогу держави тим, хто цього заслуговує» [7].

Класики лібералізму не ставились до держави вороже й не вважали, що вона має відігравати в економічній сфері лише незначну роль. Вони оцінювали роль держави позитивно.

Політичні філософії минулого й сьогодення, які характеризуються як ліберально-соціалістичні, включають великий спектр соціально-анархістських ідей і течій. Після століть інтелектуальної, політичної, а іноді й насильницької боротьби основні лібертаріанські принципи стали базовою структурою сучасної політичної думки й сучасного уряду, принаймні на Заході, все більше поширюючись на інші частини світу. Однак вважаємо за необхідне зробити кілька додаткових зауважень.

По-перше, лібертаріанство – це не тільки широкі ліберальні принципи. В лібертаріанстві ці принципи застосовуються повною мірою та послідовно.

По-друге, тоді як наше суспільство, як правило, базується на рівних правах і капіталізмі, кожного дня в різних частинах світу виникають нові винятки з цих принципів. Кожна нова урядова директива має трохи свободи, тому потрібно подумати, перш ніж відмовитися від будь-якої іншої свободи.

По-третє, ліберальне суспільство стійке, воно може витримати багато тягарів та продовжувати процвітати, але воно не є нескінченно стійким. Ті, хто стверджує, що вірять у ліберальні принципи, але виступають за конфіскацію багатства, створеного продуктивними людьми, покладають все більше й більше обмежень на добровільну взаємодію.

Висновки з проведеного дослідження. Здається, що лібертаріанство є основою сучасної економічної та політичної думки, пропагуючи закони індивідуалізму, приватної власності, капіталізму, рівності.

Частина лібертаріанців розглядає такі форми державного втручання, як оподаткування та втручання держави в економіку, як приклад крадіжки та грабунку, тому виступають за їх скасування.

Інша частина лібертаріанців (мінархісти) вважає за потрібне існування податків, що стягує держава, єдиним завданням якої є захист життя, здоров'я та приватної власності громадян.

За лібертаріанської ідеології виходить, що економічна свобода можлива тільки на основі становлення більш рівноправного й справедливого суспільства. Поза справедливості немає й не може бути свободи індивіда та людської гідності, стабільного суспільства та прогресивного соціально-економічного розвитку.

Соціально-економічна філософія, яка називається «лібертаріанство», стверджує, що всі блага або зло, які отримує індивід, він отримує в результаті обміну або відплати, тому навіть сама постановка питання про справедливий розподіл є помилковою. Морально виправданим може бути тільки існування мінімальної держави, обмеженої завданнями захисту індивідів від обману та насильства. Будь-яка інша держава з більш значними повноваженнями, особливо держава добробуту, яка передбачає перерозподіл, обов'язково схиляється до порушення прав людини.

Аналіз та історичний розвиток ідей лібертаріанства дав змогу обґрунтувати можливості її застосування в аспекті економічних, соціальних та політичних процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Максимец С. Концепція свободи в соціальної філософії либертаріанства : дисс. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.11. Саранск, 2015. 225 с.
2. Libertarianism. *Енциклопедія* : веб-сайт. URL: <https://www.britannica.com/topic/libertarianism-politics> (дата звернення: 16.03.2019).
3. Лібертаріанство. *Вікіпедія: вільна енциклопедія* : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Лібертаріанство> (дата звернення: 16.03.2019).
4. Либертарианство. *Википедия: свободная энциклопедия* : веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Либертарианство> (дата звернення: 16.03.2019).
5. Рябов П. Краткий очерк истории анархизма. *Библиотека анархизма* : веб-сайт. URL: <https://ru.theanarchistlibrary.org/library/petr-ryabov-kratkij-ocherk-istorii-anarhizma#toc9> (дата звернення: 14.03.2019).
6. Анархо-капитализм *Википедия: свободная энциклопедия* : веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Анархо-капитализм> (дата звернення: 16.03.2019).
7. Минархизм. *Википедия: свободная энциклопедия* : веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Минархизм> (дата звернення: 6.03.2019).
8. Minarchism. *Encyclopedia* : веб-сайт. URL: <http://www.statemaster.com/encyclopedia/minarchism> (дата звернення: 16.03.2019).
9. The Minarchist's Dilemma / Strike-The-Root. *A Journal Of Liberty* : веб-сайт. URL: <http://www.strike-the-root.com/4/gregory/gregory> (дата звернення: 18.03.2019).
10. Townshend Ch. *The Oxford History of Modern War*. Oxford University Press. 2005. 414 p. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/178305> (дата звернення: 14.03.2019).

REFERENCES:

1. Maksymets S. (2015) *Kontseptsiyya svobody v sotsyal'noy fylosofiy lybertaryanstva* [The concept of freedom in the social philosophy of libertarianism] (PhD Thesis). Saransk : Saransk State University.
2. Libertarianstvo [Libertarianism]. *Vikipediya: vil'na entsyklopediya*. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Libertarianstvo> (in Ukrainian) (accessed: 16 March 2019).
3. Libertarianism [Libertarianism]. *Entsyklopediya*. Available at: <https://www.britannica.com/topic/libertarianism-politics> (in Ukrainian) (accessed: 16 March 2019).

4. Lybertaryanstvo [Libertarianism]. Vykypedyya: svobodnaya entsyklopedyya. Available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Lybertaryanstvo> (in Russian) (accessed: 16 March 2019).

5. Ryabov P. Kratkyy ocherk ystoryy anarkhyzma [A brief outline of the history of anarchism]. Byblyoteka anarkhyzma [Library of Anarchism]. Available at: <https://ru.theanarchistlibrary.org/library/petr-ryabov-kratkij-ocherk-istorii-anarhizma#toc9> (in Russian) (accessed: 14 March 2019).

6. Anarkho-kapitalizm [Anarcho capitalism] Vykypedyya: svobodnaya entsyklopedyya. Available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Anarkho-kapitalizm> (in Russian) (accessed: 16 March 2019).

7. Mynarkhyzm [Minarchism]. Vykypedyya: svobodnaya éntsyklopedyya. Available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Mynarkhyzm> (in Russian) (accessed: 06 March 2019).

8. Minarchism. Encyclopedia. Available at: <http://www.statemaster.com/encyclopedia/minarchism> (in Ukrainian) (accessed: 16 March 2019).

9. The Minarchist's Dilemma / Strike-The-Root. *A Journal Of Liberty*. Available at: <http://www.strike-the-root.com/4/gregory/gregory> (accessed: 18 March 2019).

10. Townshend Ch. (2005). *The Oxford History of Modern War*. Oxford University Press, 414 p. Available at: <https://www.goodreads.com/book/show/178305> (accessed: 14 March 2019).